

DOI: 10.20535/2522-1078.2021.1(9).240618
УДК 070(477.83-25)"1993/2018":82-92]-029:9

Надходження до редакції: 28.02.2021
Прийняття до друку: 17.03.2021

Романчук В. О.

аспірантка кафедри видавничої справи та української преси факультету журналістики ЛНУ ім. Івана Франка, м. Львів, Україна, viktoriya.romanchuk7@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1594-3995

Romanchuk V.

Graduate student of the Department of Ukrainian Press, Faculty of Journalism Lviv National University of Ivan Franko, Lviv, Ukraine, viktoriya.romanchuk7@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1594-3995

ІСТОРИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА ЯК ПУБЛІЧНА ІСТОРІЯ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «УНІВЕРСУМ» (1993–2018) HISTORICAL JOURNALISM AS PUBLIC HISTORY ON THE PAGES OF "UNIVERSUM" MAGAZINE (1993–2018)

У статті проаналізовано публікації на історичну тематику упродовж 1993–2018 років у журналі «Універсум», який чверть століття активно пропагував та розвивав ідеї української державності, відображав сутність процесу її становлення. З'ясовано роль публічної історії (історичної публіцистики) у збереженні й зміцненні національної ідентичності, формуванні плюралістичних поглядів та методологій на теми історії, у визначенні актуальної, суспільно й громадянсько значущої історичної проблематики.

Спираючись на історіографічні здобутки та значну джерельну базу, подану в часописі, проаналізовано надруковані в журналі матеріали на історичну тематику, які в умовах спровокованої Росією гібридної війни сприяють виразненню самоідентифікації українців, утвердженню національної ідентичності, формуванню політичної нації.

На прикладі системного аналізу публікацій зазначеної тематики узагальнено досвід сучасної української історичної публіцистики, яка пропонує оригінальні методологічні підходи для поглиблення історичних досліджень. Стаття ілюструє ефективність системного підходу до аналізу складних, часто суперечливих процесів українського державотворення, до верифікації канонізованих упродовж десятиліть офіційною радянською історіографією стереотипів і оцінок, наявність системних зв'язків між історичними фактами, подіями нинішніми і давніми, вчинками осіб, які створили й творять історію.

Ключові слова: історія, публічна історія, історична публіцистика, історична пам'ять, державотворення, ідентичність, інформація, гібридна війна, російська агресія.

In the article there are analyzed publications on historical topics during 1993–2018 on the pages of the magazine “Universum,” which for a quarter of a century actively promoted and developed the ideas of Ukrainian statehood, reflected the essence of the process of its formation. The role of public history (historical journalism) in the preservation and strengthening of national identity, the formation of pluralistic views and methodologies on the topics of history, in determining the current, socially and civically significant historical issues.

Based on historiographical achievements and a significant source base presented in the magazine, the materials published in the magazine on historical topics are analyzed, which in the conditions of the hybrid war provoked by Russia help to express the self-identification of Ukrainians, assertion of national identity, formation of the political nation.

The experience of modern Ukrainian historical journalism, which offers original methodological approaches for deepening historical research, is summarized on the example of a systematic analysis of publications on this topic. The article illustrates the effectiveness of a systematic approach to the analysis of complex, often contradictory processes of Ukrainian state formation, to the verification of stereotypes and assessments canonized for decades by official Soviet historiography, the existence of systemic links between historical facts, current and ancient events.

Keywords: history, public history, historical journalism, historical memory, state formation, identity, information, hybrid war, Russian aggression.

Постановка проблеми

Концепт публічної історії як тлумачення або показ історичних знань популярними методами й засобами (по суті творення історії для найширшого загалу) виник у США в 1970-х роках минулого століття. Згодом як наукова дисципліна публічна історія здобула визнання в усьому світі. «The Public Historian» — один з найавторитетніших наукових часописів нового напрямку досліджень [39]. Створена у 1979 році Національна рада США з публічної історії проголосила, що головною метою публічних істориків має бути поглиблена і розширена можливість зв'язку громадськості з минулим [40].

В Україні, як і в усій Східній Європі, поняття публічної історії передусім знайшло своє відображення в історичній публіцистиці, що було пов'язано з розвалом СРСР і демонтажем так званого «соціалістичного табору». Відповіді на багато питань, які суспільство прагнуло отримати, дуже часто зберігались у засекречених архівах і «спецхранах». Ця

обставина вимагала від недавніх дисидентів, визнаних інтелектуалів й авторитетних публіцистів розпочати складну роботу з переосмислення та інтерпретації минулого, творення об'єктивної історії нації й держави.

За десятки років соціальної інженерії тоталітарному режимові вдалося сформувати нову спільноту людей, значна частина яких досі вкрай неохоче розлучається із силоміць насадженими ідеологемами. Донині не відбулося остаточного історичного розрахунку зі сфальшованим минулим.

Потребують остаточної деконструкції залишки й наслідки ідеологічного та культурного панування більшовицького режиму. Історична публіцистика «Універсуму» підтверджує, що призначення історії як науки — це вироблення системи цінностей для успішного будівництва демократичної держави.

Аналіз попередніх досліджень. Єгор Браїлян у статті «Публічна історія в Україні: у пошуках консенсусу» зазначає, що «в українському контексті стратегічна важливість ролі публічної історії в суспільстві залежить від взаємодії медіа, академічного цеху істориків та видавців» [3].

Історію вивчають не лише дослідники-фахівці, нею цікавляться й далекі від науки люди. Їй приділяють увагу науково-популярні журнали. Крім того, вона стала предметом публіцистики.

Одним із прикладів успішного втілення жанру історичної публіцистики в публічний простір є сайт «Історична правда», на якому зреалізовано чимало цікавих спецпроектів.

У цьому контексті важливим для українського суспільства є втілення в медійну сферу громадського проекту «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт». На сайті <https://likbez.org.ua/ua/> вміщена стисла інформація про задум: «Метою проекту є інформування всіх зацікавлених — про ключові суперечки з приводу того, «що таке Україна», «що таке історія України» і що таке «територія України». Ми викладаємо основні міфи або стереотипи і даємо відповідь, засновану на фактах і документах. Наше завдання — не нав'язати якусь ідею, а надати інформацію».

У царині публічної історії привертає увагу нове журнальне видання — науково-популярний часопис «Локальна історія», що видається у Львові. В українському інформаційному просторі є й інші цікаві приклади успішного досвіду публічної історії.

Директор Інституту всесвітньої історії НАН України, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України Андрій Кудряченко зазначає: «Для України, яка відносно недавно відновила державну

незалежність, нагальними завданнями постали подолання історичних схем, міфів та концептуальних підходів щодо нашої країни націй... Надто важливе й вироблення свого бачення всесвітньої історії та місця України в ній» [41].

Цю думку поділяє доктор історичних наук Павло Гай-Нижник: «Адекватна оцінка власного минулого є першою ознакою самодостатнього суспільства і здорової історичної пам'яті народу, що відбувся та позбувся постколоніальних травм і комплексів» [20].

Підбиває своєрідний підсумок сказаному знаний український історик Ярослав Дашкевич: «Історія — це віддзеркалення процесу суспільного розвитку нації, який не зупинився сьогодні, а продовжуватиметься також завтра. Історія, але лише правдива, об'єктивна, допомагає вловити справжні тенденції цього процесу, стає реальною вчителькою життя, дає можливість бачити майбутнє» [9].

По-сучасному сприймаються поради і застереження публіциста Юрія Шаповала, висловлені на початку 1920-х років, які відтоді вперше були оприлюднені в першому числі «Універсуму» в грудні 1993 року: «...нам треба не тільки політичної боротьби, але й суспільного будівництва. Політичну боротьбу, в ім'я створення української влади, ми мусимо вести безупинно, не вгаваючи...» [23].

Журнал «Універсум» широко залучав наукові та публіцистичні виступи Михайла Грушевського, Миколи Міхновського, В'ячеслава Липинського, Івана Франка, Михайла Тугана-Барановського, Степана Рудницького, Юрія Липи, Юрія Тютюнника, Володимира Винниченка, Мирослава Ірчана та інших вітчизняних і зарубіжних учених, політиків, істориків, письменників, журналістів.

Публікації на історичну тематику доповнюються працями сучасних дослідників — Ярослава Дашкевича, Ярослава Ісаєвича, Ярослава Грицака, Юрія Шаповала, Євгена Сверстюка, Миколи Жулинського, Анатолія Свідзинського, Сергія Грабовського та багатьох інших.

Метою статті є осмислення поданих у матеріалах двомісячника «Універсум» складних історичних проблем на шляхах становлення й утвердження української незалежності, яка на всіх етапах визвольної боротьби потребувала й потребує від своїх громадян вияву національної самосвідомості, а отже, вимагає належного ідеологічного забезпечення у сфері історичної науки та публічної історії.

Завданням цієї статті є дослідження витоків українського державотворення на підставі аналізу численних матеріалів на історичну

тематику, оприлюднених на сторінках журналу «Універсум» упродовж його чвертьстолітньої історії, окреслення часового кола публікацій, пріоритетних тем, виявлення та з'ясування їх впливу на політичні реалії сьогодення.

Методологія дослідження поєднує дотримання принципів історизму, об'єктивності та науковості з використанням методів і принципів між-дисциплінарного системного аналізу, що дало змогу опрацювати різноманітні архівні документи та впорядкувати емпіричний матеріал.

Наукова новизна полягає у включенні в дослідницький тезаурус української історіографії результатів історико-публіцистичного дослідження процесу реабілітації істини та формуванні інструментів публічної комунікації на шпальтах журналу «Універсум» у межах такого інтелектуального феномену, як публічна історія. Отримані результати допоможуть зрозуміти, чого хочемо, до чого прагнемо, що таке нормальний суспільний дискурс.

Результати дослідження. «Правдиве усвідомлення себе і свого місця у світі, усвідомлення людської долі, устремління до правди як людського наближення до істини є умовою виведення України як держави у світ українською елітою. Щоб правильно орієнтуватися у світі, українцям треба знати правду про світ і про себе (через повернення народові історичної пам'яті)...», — слушно наголошує докторка соціологічних наук Марія Пірен [22].

Тому серед публікацій журналу на сучасні суспільно-політичні теми помітне місце було відведене об'єктивному висвітленню історичних подій, належним чином не досліджених і не трактованих.

Історична публіцистика на сторінках «Універсуму» порушувала питання національної єдності та ідентичності. Автори текстів усвідомлюють, що без самоідентифікації народу, творення провідної верстви, еліти як одного з елементів процесу самоорганізування суспільства існування незалежної держави неможливе.

Для історії своєї єдиною одиницею аналізу є факт, подія. Автори журналу відшуковують, аналізують і систематизують маловідомі факти вітчизняної історії. Публіцистичним статтям на історичну тематику притаманна ґрунтовна насиченість фактологічним матеріалом, аналітична глибина, для них характерні яскравість і доступність стилю — вони водночас наукові та популярні.

Осмислення й оцінка історичної події не може відбуватися без урахування її відповідності тим чи іншим інтересам. Століттями

російське самодержавство, а згодом ідеологи більшовизму маніпулювали історією підкорених народів, знищували матеріальні пам'ятки історії.

Важливе питання, яке порушує «Універсум», — ставлення російської держави до України та українців. Задовго до початку гібридної війни проти України видання звертало увагу на численні загрози для української ідентичності з боку новітнього російського імперіалізму — постсоветського «самодержавія», що вперто не полишає спроб знищити її (українську ідентичність) різноманітними способами, зокрема й інформаційними (окупацією інформаційного простору України — телебачення, радіо, преса, кіно тощо), відтак реанімувати імперію.

Про цю небезпеку попереджали члени УКП, викриваючи терористичні методи російських більшовиків. Уперше від 1920 року «Універсум» оприлюднив «Лист Закордонної групи УКП до комуністів і революційних соціалістів Європи та Америки» — свідчення українських комуністів, зроблені в еміграції: «Захопвши владу на Вкраїні в 1918 році, руські большевики запровадили той же царський старий національний режим і диктатуру руської культури. До чого доходив цей режим, можна судити по тому, наприклад, що руські большевики топтали ногами портрети українського поета Шевченка, розстрілювали українських вчителів за одну їхню національність...» [23].

Петро Кузик на великому фактичному матеріалі досліджує історію українського націонал-комунізму, натхненників УКП Василя Шахрая і Сергія Мазлаха. Зазначає, що український націонал-комунізм як повноцінний рух мав місце і остаточно був знищений російським більшовизмом у 30-х роках минулого століття [18].

Задовго до початку російсько-української війни «Універсум» 1996 року надрукував глибоке аналітичне дослідження журналіста Володимира Коваленка «Сусід з каменем за пазухою. В яких випадках національна меншина стає п'ятою колоною?» [17]. Автор статті звернув увагу на деструктивну роль значної частини етнічних росіян (громадян України) у розбудові держави. На багатьох історичних прикладах, оперуючи фактами, великою джерельною базою, прискіпливо проаналізувавши масив документальних матеріалів, журналіст задовго до публікацій професійних істориків на цю тему викрив підступні методи російського керівництва, спрямовані на дискредитацію Української держави, її влади, назвав справжні причини антиукраїнської політики Кремля.

У ХХІ столітті академік НАНУ Іван Дзюба ставить риторичне запитання: «Чи можемо ми мати спільну історію Росії та України?»

Чи можливе єдине трактування подій в історії різних народів?». І сам відповідає: «І непотрібне. І шкідливе. Тому що оце силове зведення єдиного трактування історії не має сенсу. Є тисячі прикладів, коли не збігаються погляди на історичні події. А нація повертається до гідності через історію, але цю історію треба вміти подати» [14].

Гібридна війна, яку Росія веде проти України, — це війна семантична, війна символів, боротьба за міфи, за історію, яка формує національну самосвідомість нації. Це концептуальна війна за самоідентифікацію, за право давати нові назви та створювати нові сенси і перспективи майбутнього, за можливість творення нової картини світу.

Своїми публікаціями на історичну тематику журнал сприяє збереженню та утвердженню традицій української державності, нагадує про важливу роль історичної спадщини Київської Русі, за яку сучасна Московія веде виснажливу гібридну війну проти України.

Російський історик Володимир Невезжин розповідав доктору історичних наук Владиславу Гриневичу, що перше питання, яке Володимир Путін після обрання його президентом Росії поставив директорів Інституту історії Росії Андрію Сахарову, було таке: «Що будемо робити з Київською Руссю?» [7].

Цій темі присвячена стаття Ярослава Дашкевича «Як Московія привласнила історію Київської Русі». Історик застерігає: «Створюючи свою українську державу, українці повинні переглянути й уточнити свою історію, базуючись на правді, достовірних фактах і історичних подіях» [13].

У статті «Проблема Росії для українського національного руху: погляд Івана Франка» [2] Олег Баган торкається теми російської державної ідеології (слов'янофільства), російської культури й політики у потрактуванні Івана Франка. Автор нагадує, що Каменярь у багатьох статтях 1890–1900-х років описує ситуацію в Російській імперії як нещадний натиск на все українське, як тупий державницький деспотизм, що знищує й обмежує елементарні форми громадянського життя.

Ярослав Дашкевич у статті «Тавро Переяслава на історії України» [10] висловив переконання, що безпосередні та віддалені наслідки Переяслава давно вже перестали бути науковою проблемою: «Тут все ясне — до СНД, Єдиного економічного простору, російських військових баз, погроз енергетичної блокади, поділу Керченської протоки та Азовського моря, до коси Тузла включно».

У розвідці про гетьмана Івана Мазепу «Довга тінь гетьмана: Про підсумки ще одного Мазепиноного року» [11] Ярослав Дашкевич аналізує «мазепинські» стереотипи, що панують вже три століття в неукраїнській історичній науці, підсилюються політичними чинниками.

Відомий російський історик та етнолог Лев Гумільов аргументовано характеризує Росію як штучну країну, як етнічну химеру: «Росія самостійний суперетнос, який виник на 500 років пізніше від західноєвропейського, у XIV столітті. Ми і західноєвропейці завжди цю відмінність відчували і «своїми» одні одних не визнавали... як би не вивчали європейський досвід, не зможемо зараз добитися добробуту і звичаїв, характерних для Європи» [8].

На цю обставину звернув увагу канадійський дослідник Роман Касіян на сторінках журналу ще 1995 року: «Чому Європа та Захід так важливі для нас? Тому, що це єдина цивілізація, яка себе обсервує, аналізує, яка відносно об'єктивно записує те, що сталося, шукає розуміння того, що сталося, й робить з цього висновки, яка з'ясовує причини подій і намагається вчитися з досвіду. Це закладено в її історичних коренях...» [16].

У квітні 2018 року Росія таки визнала, що не має нічого спільного із Заходом. Як, зрештою, і з Азією. Вона — напівкрівка. Саме так висловився Владислав Сурков, помічник Володимира Путіна: «Найважливіша з тодішніх подій тільки тепер відкривається нам, і повільна, глибинна новина про неї тепер тільки досягає наших вух. Подія ця — завершення епічної подорожі Росії на Захід, припинення багаторазових і безплідних спроб стати частиною Західної цивілізації, поріднитися з «гарною родиною» європейських народів...» [33].

З цього випливає, що для України наведення культурних, політичних та економічних мостів із сучасною Росією не має жодного сенсу, тим паче в умовах гібридної війни.

Журнал регулярно знайомив своїх читачів з популярними і глибокими науковими дослідженнями обставин боротьби українців за незалежність доби Визвольних змагань 1917–1921 рр., під час Другої світової війни і по її закінченні. Йдеться, зокрема, про визначальну роль українців у перемозі буржуазно-демократичної революції в Петрограді [1], про конфлікт між Раднаркомом РРФСР та Центральною Радою в 1917 році [27], про обставини підписання Брестського миру [28], про польсько-українське протистояння напередодні та під час Другої

світової війни [12; 15], про драматичні й трагічні сторінки історії УПА [5; 30] тощо.

У розлогій статті «З пошаною до маєстату української державності» [21], ілюстрованій унікальними світлинами тієї доби, американський дослідник Антін Орликовський подає маловідомі подробиці утвердження самостійності Української держави у 1918 році.

«Українські державність і самовизначення» [37] — передрук статті Сергія Шелухина з київської газети «Трибуна» від 25 січня 1919 року (публікація Олега Романчука), в якій автор звертає увагу на загрози українській державності: «Проти української державности і українського народнього відродження повстають всіма силами московські та зросійщені великі промисловці, великі торговці й капіталісти, що здебільшого мають свої володіння по Вкраїні та у Великоросії. Вони хотять, щоби Росія знову стала, як була, «єдиною-неділимою», бо та Росія, будши для українського народу лихою мачухою, для них була рідною матір'ю».

Справжнім відкриттям для читачів журналу стали публікації споминів учасників й свідків історичних подій доби Визвольних змагань 1917–1921 років, міжвоєнного періоду і Другої світової війни.

З історіографічного погляду інтерес для сучасних дослідників становить опублікована в «Універсумі» упродовж 1995 року історико-мемуарна праця Юрка Тютюнника «Зимовий похід 1919–1920 рр.» [34], яка вперше побачила світ у Коломиї 1923 року. У ній зібрані міркування генерал-хорунжого Армії УНР щодо політичного контексту та історичної ролі Першого зимового походу з погляду заступника командувача легендарного рейду Дієвої армії Михайла Омеляновича-Павленка. Текст містить політичний огляд, опис бойових дій, персональні враження і спостереження, доповнений копіями документів.

2004 року «Універсум» першим у незалежній Україні видав під однією обкладинкою збірку споминів Юрка Тютюнника «Революційна стихія. Зимовий похід 1919–1920 рр.» [35]. Це книжкове видання ілюстроване рідкісними архівними світлинами, копіями документів і малюнками тієї буремної доби (с. 158–189). Сьогодні, в час російсько-української гібридної війни, авторські роздуми й висновки щодо причин поразки УНР є надзвичайно вартісними і повчальними. Логічним доповненням до історіографічної спадщини Юрка Тютюнника є біографічний нарис Олега Романчука «Суперник Головного Отамана» [31] про генерал-хорунжого Армії УНР.

До 120-річчя від дня народження Симона Петлюри американський історик Кость Мандзенко відгукнувся розлогим науковим дослідженням «Петлюра, петлюрівці, петлюрівство» [19]. Автор, зокрема, зазначив, що «Петлюра вказав своєму народові правдивий напрям збройної боротьби. Українці об'єдналися не так безпосередньо особою Петлюри, як його іменем, з вірою у перемогу української правди йшли вперед з ім'ям петлюрівців, бились до останнього за сучасне і майбутнє України».

«Про встановлення кордону між Україною і Росією» [4] — цікава і повчальна історична розвідка Гордія Вербецького і Петра Вербецького про розроблені істориком і юристом Сергієм Шелухиним критерії розмежування Росії та України під час Визвольних змагань 1917–1921 рр. Зокрема, зазначається, що Сергій Шелухин запропонував за ознаку національності взяти прізвище. За цією ознакою й відносили село чи місто до певної сторони кордону.

Органічним доповненням публікацій на історичну тематику стали результати багаторічних пошуків архівних матеріалів про сотника Армії УНР Василя Оксюка [32]. Уперше на сторінках «Універсуму» було оприлюднено відреставровану світлину Василя Оксюка, а також надруковано копії оригінальних документів.

В історії зовнішньої політики УНР Берестейський мир є прикладом укладення успішного міжнародного договору, який радикально вплинув на подальший розвиток Української революції 1917–1921 рр. Темі підписання цього важливого документа присвячена стаття шеф-редактора «Універсуму» Олега Романчука «Берестейський мир», надрукована 1994 року і з доповненнями у 2018 році [29]. Уперше від 1928 року в ній були залучені оригінальні архівні тексти телеграфічних переговорів членів української делегації, спомини учасників перемовин тощо. У тексті наведено чимало фрагментів німецьких, австрійських та українських документів, які відображають складний хід перемовин у Бересті.

«Універсум» подає зроблений Вікторією Романчук переклад важливої для сучасної України наукової праці доктора права Степана Ріпецького «Українсько-польська дипломатична боротьба 1918–1923». Широко використовуючи документи, цитуючи іноземних державних діячів і вчених, автор оцінює історичні рішення періоду українсько-польської війни 1918–1919 років і подальшу дипломатичну боротьбу за західноукраїнські землі. Степан Ріпецький наголошує, що «вже під час

мирних переговорів по завершенню Першої світової війни розсудливі державні діячі та видатні історики передбачали трагічні результати від провалу мирної конференції, щоб звернути увагу на урочисто проголошене право народів на самовизначення» [27].

«Універсум» знайомить читачів зі спогадами Анатолія Гака (Мартина Задеки) «Від Гуляй-Поля до Нью-Йорка» [6] про літературне життя в Україні 1920–1930-х років минулого століття та в повоєнний час на Заході. Сьогодні в контексті російсько-української війни спомини очевидця подій в Україні 1918–1919 років викликають непідробний інтерес.

Заслужують на увагу спогади Наталі Яхненко «Від Бюра до Бригідок. Трохи спогадів з 1939–1941 років» [38], які містять цікаві спостереження й особисті враження від побаченого й почутого в надзвичайно складний, драматичний і трагічний час нашої історії. Часопис подає стислий життєпис авторки, яка приятелювала з Марією Бачинською-Донцовою, Оленою Телігою, Наталею Лівницькою.

У статті «Від Сяну? По Кавказ?» Микола Шатилів (Чеська Республіка) проводить цікаві паралелі між нинішніми подіями в Україні та ситуацією в Чехословаччині наприкінці 30-х років минулого століття. Автор пише: «Верховна Рада взяла на іспит лояльність російської людности. Кримські й донецько-луганські події засвідчили, що вона завалила той іспит, а тож існування українців у одній державі з росіянами знайшлося під сильнючим знаком питання. Так само як існування чехів у одній державі з німцями напередодні Другої світової війни» [36].

У публікації «Комунізм і Україна. Передмова до українського видання книги» член-кореспондент НАНУ Олег Романів аналізує «Чорну книгу комунізму» Стефана Куртуа, Ніколя Верта та інших, що появилася в десятках перекладів різними мовами світу. Олег Романів вважає, що це блискучий аналіз найімовірнішої глибинної мотивації всесвітньомасштабних злочинів комунізму, якими була виповнена минала епоха ХХ століття [26].

Таким чином, спроба синтезувати окремі історико-публіцистичні виступи на сторінках журналу «Універсум» увиразнює картину ідейних та ціннісних змагань на полі історіографії в першу добу української державності.

Висновки. Історична публіцистика докорінно змінює усталений спосіб розповіді про минуле, роблячи його більш демократичним — уже нині видається чимало науково-популярної літератури на історичну тематику, різноманітних додатків до часописів, гарно оформлених

коміксів для дітей, на телеканалах створюються цікаві історичні програми, знімаються документальні фільми тощо. Як ніколи раніше, історія розповідається так повно і водночас популярно. Відбуваються радикальні зміни у сфері соціальних комунікацій, які стали можливими завдяки інтернету, коли оцифрування масивів документів за допомогою нових, інноваційних інструментів фундаментально змінює принципи доступу до першоджерел. Імовірно, що найперспективнішими напрямками публічної історії (історичної публіцистики) стане поява спеціалізованих медіаресурсів на основі новітніх цифрових технологій. Класична традиційна історична наука втрачає монополію на збереження колективної пам'яті суспільства. Сьогодні не лише вона вирішує, що саме з надбань минулого передусім треба рятувати від небуття, аби максимально повно зберегти нашу історію. Українські громадяни мають добре орієнтуватись в історичних подіях і вміти правильно їх інтерпретувати в інтересах української політичної нації.

В умовах складних трансформаційних процесів у суспільстві, які почалися в Україні з початком 1990-х років, журнал «Універсум» своїми публікаціями в царині історичної публіцистики регулярно ознайомлював читачів із маловідомими сторінками вітчизняної історії, тим самим зміцнюючи підґрунтя для утвердження української ідентичності, становлення політичної нації. Журнал постійно демонстрував системний підхід до формування національної політики в багатьох сферах державного будівництва, зокрема в історичній царині. Простежено, як історична публіцистика спроможна поєднувати наукову інтерпретацію окремих подій та явищ із пропагандою важливих результати досліджень. Її моральні, ідейні, інтелектуальні впливи стають вирішальними чинниками у процесі формування громадянської свідомості в суспільстві.

Нині, в умовах гібридної війни, треба всіляко популяризувати українську публічну історію в іноземних наукових журналах, вмонтувати у східноєвропейський контекст проблематику вітчизняної історичної публіцистики, вести мову про її досягнення та перспективи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдієнко М. Лютнева революція в Петрограді і УСДРП // Універсум. 2017. № 1–2. С. 34–36.
2. Баган О. Проблема Росії для українського національного руху: погляд Івана Франка / Універсум. 2009. № 3–4. С. 30–33.

3. Браїлян Є. Публічна історія в Україні: у пошуках консенсусу. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/publiczna-istoriya-v-ukrayini-u-poshukah-konsensusu-286324_.html (дата звернення: 22.08.2018).
4. Вербецький Г., Вербецький П. Про встановлення кордону між Україною і Росією // Універсум. № 11–12. 2005. С. 20.
5. В'ятрович В. Відтворимо у слові історію, писану кров'ю героїв // Універсум. 2007. № 9–10. С. 4–5.
6. Гак А. Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку // Універсум. 2015. № 11–12. С. 49–56; 2016. № 1–2. С. 46–51; 2009. № 1–2. С. 30–32.
7. Гриневич В. Війни пам'ятей як конфлікт постколоніального та імперського дискурсів. URL: <https://uamoderna.com/blogy/vladislav-grinevich/memory-wars-imperial-discourses> (дата звернення: 17.03.2016).
8. Гумильов Л. Мы живем в большой коммунальной квартире // Неделя. 1991. № 6. С. 10.
9. Дашкевич Я. Цит. За: Романюк П. Галицький меморандум. Львів, 1999. С. 54.
10. Дашкевич Я. Тавро Переяслава на історії України // Універсум. 2004. № 1–2. С. 4–9.
11. Дашкевич Я. Довга тінь гетьмана: Про підсумки ще одного Мазепинового року // Універсум. 2010. № 1–2. С. 6–10.
12. Дашкевич Я. Волинський вузол // Універсум. 2003. № 5–6. С. 17–21.
13. Дашкевич Я. Як Московія привласнила історію Київської Русі // Універсум. № 11–12, 2011. С. 4–6.
14. Дзюба І. Під час приєднання Криму Росія винищила тисячі людей URL: <https://www.unian.ua/politics/112559-yakbi-ne-zataenyu-pidsvidomosti-genotsid-33-go-nezaleznosti-1991-roku-ne-bulo-b.html> (дата звернення: 25.04.2008).
15. Ісаєвич Я. Перед 1943 роком були 1930-й і 1938-й. Польсько-українські відносини до і під час війни // Універсум. 2003. № 5–6. С. 13–16.
16. Касіян Р. Думки про нашу духовність // Універсум. — 1995. — № 7–8. — С. 11–15.
17. Коваленко В. Сусід з каменем за пазухою. В яких випадках національна меншина стає п'ятою колоною? // Універсум. 1996. № 1–2. С. 20–30.
18. Кузик П. Український націонал-комунізм: балансування на межі двох світоглядів // Універсум. 2000. № 7–10. С. 40–43.

19. Мандзенко К. Петлюра, петлюрівці, петлюрівство // Універсум. 1999. № 7–8. С. 29–34; 1999. № 11–12. С. 18–22.
20. Нотатка про майбутнє погруддя Болбочану і визволення ним Криму URL : <https://www.istpravda.com.ua/columns/2020/09/17/158133/> (дата звернення: 27.09.2020).
21. Орликовський А. З пошаною до маєстату української державності // Універсум. 1998. № 7–8. С. 13–18; 1998. № 11–12. С. 20–22, 33–34.
22. Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства // Універсум. 2000. № 3–4. С. 13.
23. Приходько В. До повної нації // Універсум. 1993. № 1–2. С. 24.
24. Ріпецький С. Українсько-польська дипломатична боротьба 1918–1923 // Універсум. 2016. № 7–8. С. 46–50; № 9–10. С. 41–45.
25. Революція у небезпеці! // Універсум. 1995. № 5–6. С. 24–26.
26. Романів О. Чорна книга комунізму // Універсум. 2008. № 11–12. С. 22–29.
27. Романчук О. Ультиматум // Універсум. 2008. № 3–4. С. 45–47.
28. Романчук О. Берестейський мир // Універсум. 1994. № 3–4. С. 26–34.
29. Романчук О. Відлуння Берестейського миру // Універсум. 2018. № 1–2. С. 11–17.
30. Романчук О. Таємниці секретних протоколів // Універсум. 2009. № 9–10. С. 19–21, 24.
31. Романчук О. Суперник Головного Отамана // Універсум. 1994. № 11–12. С. 21–22.
32. Романчук О. Сотник армії УНР // Універсум. 2007. № 5–6. С. 17–24.
33. Сурков, В. Одиночество полукровки. URL : <https://globalaffairs.ru/articles/odinochestvo-polukrovki-14/09.04.2018> (дата звернення: 09.04.2018).
34. Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919–1920 рр. // Універсум. 1995. № 1–2. С. 17–26; № 3–4. С. 13–21; № 5–6. С. 36–39; № 7–8. С. 16–22; № 9–10. С. 37–42; № 11–12. С. 22–25.
35. Тютюнник Ю. Революційна стихія. Зимовий похід 1919–20 рр. Львів: Універсум, 2004. 192 с.
36. Шатилов М. Від Сяну? По Кавказ? // Універсум. 2015. № 3–4. С. 18–19.
37. Шелухин С. Українські державність і самовизначення // Універсум. № 3–4, 2006. С. 42–43.
38. Яхненко Н. Від бюро до Бригідок. Трохи спогадів з 1939–1941 років // Універсум. 2016. № 7–8. С. 51–56; № 9–10. С. 46–52; № 11–12.

- С. 51–56. *Універсум*. 2017. № 1–2. С. 45–56; № 3–4. С. 49–56; № 5–6. С. 47–55; № 7–8. С. 49–55.
39. The public historian // National Council on public history. URL: <https://ncph.org/publications-resources/publications/the-public-historian/> (дата звернення: 15.02.2020).
40. Who we are // National Council on public history URL: <https://ncph.org/about/who-we-are/> (дата звернення: 22.01.2020).
41. URL: <http://www.golos.com.ua/article/335967> (дата звернення: 18.09.2020).

REFERENCES

1. Avdiyenko, M. (2017). Lyutneva revolyutsiya v Petrohradi i USDRP [February revolution in Petrograd and USDWP]. *Universum*. Vol. 1–2. pp. 34–36.
2. Bahan, O. (2009). Problema Rosiyi dlya ukrayinskoho natsionalnogo rukhu: pohlyad Ivana Franka [Problem of Russia for the Ukrainian national movement: view of Ivan Franko]. *Universum*. Vol. 3–4. pp. 30–33.
3. Braylyan, Y. (2018). Publichna istoriya v Ukrayini: u poshukakh konsensusu [Public history in Ukraine: in search for consensus]. Retrieved 22 August 2018 from https://zn.ua/ukr/HISTORY/publichna-istoriya-v-ukrayini-u-poshukah-konsensusu-286324_.html.
4. Verbetskyy, H., Verbetskyy P. (2005). Pro vstanovlennya kordonu mizh Ukrayinoyu i Rosiyeyu [On the fixing the boarder between Ukraine and Russia]. *Universum*. Vol. 11–12. p. 20.
5. Vyatrovych, V. (2007). Vidtvorymo u slovi istoriyu, pysanu krovyu heroyiv [Let's reproduct the history in word which has been written by blood of the heroes]. *Universum*. vol. 9–10. pp. 4–5.
6. Hak, A. (2015). Vid Hulyay-Polja do New-Yorka [From Hulyay-Pole to New York] // *Universum*. Vol. 11–12. pp. 49–56; 2016. Vol. 1–2. pp. 46–51; 2009. Vol.1–2. pp. 30–32.
7. Hrynevych, V. (2016). Viyny pamyatey yak konflikt postkolonialnogo ta imperskoho dyskursiv [Wars of memories as a conflict of the post-colonial and imperial discources] Retrieved on 17 March 2016 from <https://uamoderna.com/blogy/vladislav-grinevich/memory-wars-imperial-discourses>.
8. Humilyov, L. (1991). My zhyvem v bolshoy kommunalnoy kvartire [We are living in a big communal flat]. *Nedelya*. Vol. 6. p. 10.

9. Dashkevych, Y. (1999). Tsyt. za: Pavlo Romanyuk. [Halytskyy memorandum. Quotation after: Pavlo Romanyuk. Galician Memorandum] Lviv: Kamenyar.
10. Dashkevych, Y. (2004). Tavro Pereyaslava na istoriyi Ukrayiny [Brand of Pereyaslav on the history of Ukraine]. *Universum*. Vol. 1–2. pp. 4–9.
11. Dashkevych, Y. (2010) Dovha tin' het'mana: Pro pidsumky shche odnoho Mazepynoho roku [A long shadow of Het'man: on the sum of one more Mazepa Year]. *Universum*. Vol. 1–2. pp. 6–10.
12. Dashkevych, Y. (2003). Volynskyy vuzol [The Volyn' knot]. *Universum*. Vol. 5–6, pp. 17–21.
13. Dashkevych, Y. (2011). Yak Moskoviya pryvlasnyla istoriyu Kyyivskoyi Rusi [How Muscovy has assigned the history of the Kiew Rus]. *Universum*. Vol. 11–12. pp. 4–6.
14. Dzyuba, I. Pid chas pryednannya Krymu Rosiya vynyshchyla tysyachi lyudey [During the annexation of Crimea Russia has killed thousands of people] Retrieved 25 April 2008 from <https://www.unian.ua/politics/112559-yakbi-ne-zataenyi-u-pidsvidomosti-genotsid-33-gonezalejnosti-1991-roku-ne-bulo-b.html>.
15. Isayevyvh, Y. (2003). Pered 1943 rokom byly 1930-y i 1938-y. Polsko-ukrayinski vidnosyny do i pid chas viyny [Before 1943 there were 1930 and 1938. Polish-Ukrainian relationship before and during the war]. *Universum*. Vol. 5–6, pp. 13–16.
16. Kasiyan, R. (1995). Dumky pro nashu dukhovnist' [Thoughts on our immateriality]. *Universum*. Vol. 7–8. pp. 11–15.
17. Kovalenko, V. (1996). Susid z kamenem za pazukhoyu. V yakykh vypadkakh natsionalna menshyna staye pyatoyu kolonoyu? [Neighbour with the stone in the bosom. In which cases the national minority will become the Fifth Column?]. *Universum*. Vol. 1–2. pp. 20–30.
18. Kuzyk, P. (2000). Ukrayinskyy natsional-komunizm: balansuvannya na mezhi dvokh svitohlyadiv [The Ukrainian national communism: balancing between two world views]. *Universum*. Vol. 7-10. pp. 40–43.
19. Mandzenko, K. (1999). Petlyura, petlyurivtsi, petlyurivstvo [Petlyura, his people and his ideology]. *Universum*. Vol. 7–8. pp. 29–34; Vol. 11–12. pp. 18–22.
20. Notatka pro maybutnye pohruddya Bolbochanu i vyzvolennya nym Krymu [A mark on the future bosom of Bolbochan and liberation of Crimea by him] Retrieved 27 September 2020 from <https://www.istpravda.com.ua/columns/2020/09/17/158133/>.

21. Orlykovskyy, A. (1998). Z poshanoyu do meyestatu ukrayinskoyi derzhavnosti [With respect toward the greatness of the Ukrainian State system]. *Universum*. Vol. 7–8. pp. 13–18; Vol. 11–12. pp. 20–22, 33–34.
22. Piren, M. (2000). Ukrayinska elita i problemy modernizatsiyi suspilstva [The Ukrainian establishment and problems of the modernization of the society]. *Universum*. Vol. 3–4. p. 13.
23. Prykhod'ko, V. (1993). Do povnoyi natsiyi [To the full nation]. *Universum*. Vol. 1–2. p. 24.
24. Ripetsky, S. (2016). Ukrayinsko-polska dyplomatychna borot'ba 1918–1923 [The Polish-Ukrainian diplomatic fight in 1918-1923]. *Universum*. Vol. 7–8. pp. 46–50; Vol. 9–10. pp. 41–45.
25. Revolyutsiya u nebezpetsi! [The Revolution is in danger!]. *Universum*. 1995. Vol. 5–6. pp. 24–26.
26. Romaniv, O. (2008). Chorna knyha komunizmu [The Black Book of communism]. *Universum*. Vol. 11–12. pp. 22–29.
27. Romanchuk, O. (2008). Ultymatum [The Ultimatum]. *Universum*. Vol. 3–4. pp. 45–47.
28. Romanchuk, O. (1994). Beresteysky myr [Brest peace]. *Universum*. Vol. 3–4. pp. 26–34.
29. Romanchuk O. (2018) Vidlunnya Beresteyskoho myru [Echo of the Brest peace] // *Universum*. № 1–2. S. 11–17.
30. Romanchuk, O. (2009). Tayemnytsi sekretnykh protokoliv [Secrets of the secretive protocols]. *Universum*. Vol. 9–10. pp. 19–21, 24.
31. Romanchuk, O. (1994). Supernyk Holovnoho Otamana [Rival of the Main Ataman]. *Universum*. Vol. 11–12. pp. 21–22.
32. Romanchuk O. (2007) Sotnyk armiyi UNR [Sotnik of the Army of the UNR]. *Universum*. Vol. 5–6. pp.17–24.
33. Surkov, V. Odinochestvo polukrovki [Loneliness of the half-blooded person] Retrieved 19 April 2018 from <https://globalaffairs.ru/articles/odinochestvo-polukrovki-14/09.04.2018>.
34. Tyutyunnyk, Y. (1995). Zymovyy pokhid 1919–1920 rr. [The Winter March of 1919-1920]. *Universum*. Vol. 1–2. pp. 17–26; Vol. 3–4. pp. 13–21; Vol. 5–6. pp. 36–39; Vol. 7–8. pp. 16–22; Vol. 9–10. pp. 37–42; Vol. 11–12. pp. 22–25.
35. Tyutyunnyk, Y. (2004). Revolyutsiyina stykhiya. Zymovyy pokhid 1919–20 rr. [The Revolution element. The Winter March of 1919–1920] Lviv: *Universum*.

36. Shatylov, M. (2015). Vid Sjanu? Po Kavkaz? [From Syan? To Caucasus?]. *Universum*. Vol. 3–4. pp. 18–19.
37. Shelukhin, S. (2006). *Ukrayinski derzhavnist' i samovyznachennya* [The Ukrainian sovereignty and self-identity]. *Universum*. Vol. 3–4. pp. 42–43.
38. Yakhnenko, N. (2016). Vid byura do Brygidok. Trokhy spohadiv z 1939–1941 rokiv [From the bureau to Brygidky. Some memories from 1939-1941]. *Universum*. Vol. 7–8. pp. 51–56; Vol. 9–10. pp. 46–52; Vol. 11–12. pp. 51–56. *Universum*. 2017. Vol. 1–2. pp. 45–56; Vol. 3–4. pp. 49–56; Vol. 5–6. pp. 47–55; Vol. 7–8. pp. 49–55.
39. The public historian. National Council on public history. Retrieved 15 February 2020 from <https://ncph.org/publications-resources/publications/the-public-historian/>.
40. Who we are. National Council on public history. Retrieved 22 January 2020 from <https://ncph.org/about/who-we-are/>.
41. URL: <http://www.golos.com.ua/article/335967>. Retrieved 18 September 2020.